

K limitům a příležitostem právní vědy

JAKUB KŘÍŽ

JUDr. Jakub Kříž, Ph.D.
Katedra pastorálních oborů
a právních věd

V centru právní vědy
nestojí norma, ale
člověk a možnosti
jeho jednání.

Právníci bývají veřejností oprávněně vnímáni jako řemeslníci paragrafů. Jsou disponováni, aby dokázali kvalifikovat určité jednání z hlediska jeho souladu s právním řádem.

Musím opravit plot, jak po mně chce nepříjemný soused? Mohu se jako majoritní společník společnosti s ručením omezeným „zbavit“ menšinového společníka, s nímž vedu neustále spory? Mohu určitou platbu deklarovat jako dar, a snížit si tak základ pro výpočet daně z příjmů? Smím vniknout do bytu bývalé manželky a odnést si věc, která mi podle mého názoru patří?

K vyřešení těchto otázek právník zkoumá obsah právních předpisů a relevantní soudní judikatury, aplikuje různé interpretační metody a s větší či menší mírou jistoty nalezne řešení. Odpovědi bývají v různých zemích různé, neboť v nich platí odlišné právní řády.

To vede k tomu, že podstatnou část právní vědy zaujímá *právní dogmatika*. Dogmatem, které zkoumá, nejsou skutečnosti nadpřirozené povahy, ale pravidla stanovená (*positum*) zákonodárcem. Pozitivní právo je zjeveno – a právní vědec je podrobuje svému výzkumu. Na rozdíl od Zjevení nejde o zjevení neměnné: předmět výzkumu může ze dne na den zmizet (své by o tom mohli vyprávět odborníci na hospodářské socialistické právo) nebo být zásadně modifikován (srov. např. rozsáhlou rekodifikaci soukromého práva).

Právní vědec zkoumající platné právo je vystaven pokušením přílišné *fragmentace* poznání, která je důsledkem úzké specializace v omezeném oboru, omezeného *provincionalismu*, kterému chybí rozhled za hranice určitého právního řádu, a pohodlného *dogmatismu*, který příliš nepoužívá slovo *proč*. Tato pokušení nabývají na intenzitě tím, že právo není vhodné dělat pouze a výlučně akademicky: kontakt s právní praxí je nezbytný, ale praxe si vyžaduje stále užší a hlubší specializaci, realizuje se v určitém právním řádu a nepovažuje za nezbytné vědět *proč*, když pro úspěch v rámci systému je nutné vědět *jak*.

Hlavním předmětem mého výzkumu je *konfesní právo*, tedy část právního řádu upravující *svobodu náboženského vyznání*, zejména její vnější projevy, a to jak individuální povahy (např. výhrada svědomí), tak kolektivní (typicky sdružování v církvích a náboženských společnostech). V poslední době jsem se nejvíce věnoval problému *autonomie náboženských společenství*, tedy oblasti jejich vnitřních vztahů, do nichž světská veřejná moc nezasahuje. Jak je upravena v našem právním řádu? Prakticky jedinou větou v čl. 16 odst. 2 Listiny základních práv a svobod: „Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.“

Typickým (a ne vždy populárním příkladem) autonomie je oblast ukončení služebního poměru duchovních. Ukončí-li zaměstnavatel pracovní poměr se zaměstnancem, ten má právo navrhnout soudu přezkum – a v případě porušení zákona se domůže satisfakce. Ukončí-li církev služební poměr s duchovním, ten se před světskými soudy nedomůže ničeho. Podle českého Ústavního soudu spadá tato oblast vztahů do rozsahu církevní autonomie (samosprávy) a soudy v ní nemají rozhodovací pravomoc; duchovní mají tento aspekt vzít do úvahy a případně do služebního poměru s církví raději nevstupovat (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 3597/10).

Mám-li ambici v něčem rozvíjet českou konfesněprávní vědu, tak je to odoláváním uvedeným pokušením. Provincionalismu se nejlépe čelí pohledem za hranice české kotliny. Významné impulsy přináší judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku a v posledních několika letech také

Soudního dvora Evropské unie v Lucemburku; o nich ostatně nelze již hovořit jako o zahraničních soudech, jsou to soudy stejně naše jako kteréhokoliv jiného člena Rady Evropy či Evropské unie. Bez znalosti jejich rozhodovací praxe nelze plně chápat ani české právo.

Důležité místo má také *právní komparatistika*. Přestože například katolická církev je po celé Evropě stejná, z hlediska konfesněprávního jich máme tolik, kolik je států: v každém existuje jiný systém uznávání či registrace církevních subjektů, v každém ji právní řád hněte do jiného tvaru.

Ovšem nejraději mám pohled přes oceán: kdo se chce vážně zabývat náboženskou svobodou, nemůže nenarazit na judikaturu Nejvyššího soudu USA. Přestože jde o soud existující v rámci jiné právní tradice (nikoliv kontinentální, ale angloamerické), jeho rozhodnutí představují (často nepřiznanou) inspiraci také pro soudy evropské. Ostatně v americké ústavě je toho o náboženské svobodě ještě méně než v té naší; přesto je judikatura Nejvyššího soudu k ní velmi bohatá.

Rád tedy do české diskuse vnáším impulzy vycházející z rozhodnutí soudů sídlících jinde než v Brně, české justiční metropoli.

Fragmentace právního poznání se v oboru konfesního práva překonává relativně jednoduše. Obor totiž není definován na odvětvovém principu (jako například občanské právo), ale je vztažen k fenoménu státní regulace náboženského prvku. A tak je třeba propojovat poznání mnoha právních odvětví: práva občanského, pracovního, správního, ústavního, trestního atd.

A jak usiluji o překonání dogmatického přístupu? Častým kladením otázky *proč?* a hledáním finality jednotlivých právních institutů i právní úpravy jako celku (ostatně teleologický výklad práva považuji za vrcholnou metodu přístupu k němu). Ptáme-li se po finalitě, odkrýváme také příčiny a počátky (*causa finalis*) a snažíme se nahlédnout smysl věci.

Tím se dostáváme na pole *teorie práva a právní filosofie*, kterým také věnuji část svého zájmu. Uvažovat o náboženské svobodě jako o fenoménu pozitivního práva bez adekvátního úsilí o hledání jejího místa v řádu praktické rozumnosti by bylo příliš reduktivní. Vždyť svůj koncept náboženské svobody mají i ateistické totality!

Snažím se tedy být konfesněprávním vědcem s přesahem – a tím přispívat k rozvoji této disciplíny.

A nakonec poznámka o dalším poli mého hledání: je jím téma *nespravedlivých zákonů*. Zde nemám ambice věci posouvat dopředu. Polemika o povaze práva se již po staletí prakticky točí v kruhu. Současné diskuse právních pozitivistů s iusnaturalisty se stále v mnohém podobají rozhovoru Sókrata s Hippíou, jak jej zaznamenal Xenofón. Za svůj dílčí příspěvek k českým diskusím o povaze práva považuji představení přirozenoprávní teorie Johna Finnise místní právní obci, v níž spíše převládají sympatie k autorům pozitivněprávní tradice.

Snad každé povolání s sebou přináší nějakou profesionální deformaci. Soudobé právní učebnice právo vymezují jako systém pravidel – a těmto pravidlům právní věda věnuje svoji pozornost. Někdy až tak soustředěnou, že zapomíná na to, že jde o pravidla *lidského jednání*. V centru právní vědy nestojí norma, ale člověk a možnosti jeho jednání. Takto nahlíženo je v konečném důsledku právní věda vědou o *recta ratio agibilium*, správném poznání ohledně toho, jak jednat. A proto musí komunikovat také s dalšími vědními obory, které se člověkem a jeho jednáním zabývají.

